

לשכת רב הקמפוס

הפקולטה למדעי היהדות

דף שבו ע י

פרשת במדבר, תש"ע
מספר 861

מאת המרכז ללימודי יסוד ביהדות
ע"ש הלנה ופאול שולמן

שָׂאוּ אֶת-רֵאשׁ כָּל-עֵדֶת בְּנֵי-יִשְׂרָאֵל

שם של חומשי התורה נקבע לא רק על פי תוכנם אלא על-ידי אחת המילים הראשונות בספר. למשל, השם של החומש שאנו אוחזים בו נקבע מן הפסוק "וַיְדַבֵּר ה' אֶל-מֹשֶׁה בְּמִדְבָּר" (א:א). אבל בשפות אחרות נקבע שם הספר רק על סמך תוכנו. למשל, באנגלית ספר במדבר נקרא Numbers, דהיינו "מספרים". שם זה הולם ביותר, היות שספר במדבר מלא במספרים בנושאים שונים.

כאן נדון במספרים הקשורים למפקד בני ישראל. בספר במדבר דווח על שני מפקדים: הראשון התקיים בשנה השנייה לצאתם ממצרים ומסופר עליו בפרשת "במדבר" (פרק א'), והשני התקיים בשנת ה-40 לצאתם ממצרים והוא מתואר בפרשת "פינחס" (פרק כ"ו). שאלות רבות עולות מן המספרים המופיעים במפקדים האלו, ולהלן כמה מהן: למה היה מספר בני לוי כה קטן משאר השבטים? כיצד לא חל כל שינוי במניין הפקודים בין המפקד הראשון למפקד ב"מחצית השקל" שהתרחש כמה חודשים קודם לכן? וכיצד חל שינוי מזערי בלבד (0.3%) בין מספר בני ישראל במפקד בשנה השנייה ליציאת מצרים ובין מספרם במפקד בשנה ה-40 למסעם במדבר? שאלות אלו נדונו אצל הפרשנים וניתנו להן הסברים שונים.

כאן נתרכז דווקא בשאלה שלא זכתה להידון בקרב פרשני התורה. במפקדים מנו את מספר האנשים מעל גיל 20 בכל אחד מהשבטים (לא כולל שבט לוי). והפלא ופלא: מספר האנשים ב-11 מתוך 12 השבטים הוא מספר שלם של מאות, והסיכוי שזה יקרה זניח לחלוטין!

יש סיכוי של פחות מאחוז שרק לשני שבטים היה מספר שלם של מאות, סיכוי קטן אך בהחלט אפשרי. אולם קל להראות שהסיכוי שמספרם של בני 11 שבטים יהיה מספר שלם של מאות הוא סיכוי של אחד מתוך אלף מיליארדי מיליארדים! ברור לחלוטין שהאפשרות שזה קרה במקרה היא אפשרית לחלוטין. הבעיה חריפה עוד אם נביא בחשבון גם את המפקד השני בפרשת "פינחס", שגם בו מספר האנשים בכל 11 השבטים היה מספר שלם של מאות. הסיכוי שתופעה זו תקרה פעמיים הוא סיכוי אחד מתוך מיליון מיליארדי מיליארדי מיליארדים! איך זה ייתכן אם כן?

יש שפותרים את הבעיה על-ידי פירוש חדש של המילים "אלף" ו"מאה". היות שמדובר במפקד למטרות צבאיות ("כל יוצא צבא"), הרי שמדובר ביחידות צבאיות; "אלף" פירושו גדוד, ו"מאה" פירושו פלוגה, ויש עשר פלוגות לגדוד אחד. אם מדובר באנשי צבא, טבעי לתאר את מספר האנשים בכל שבט לפי מספר גדודים ומספר פלוגות ולא לפי מספר החיילים, ואין צורך שיהיה בדיוק אותו מספר חיילים בכל פלוגה. לפי גישה זו, כאשר כתוב, לדוגמה, "פְּקֻדֵיהֶם לְמִטָּה רְאוּבֵן שֵׁשָׁה וְאַרְבָּעִים אֶלֶף וְחִמֵּשׁ מֵאוֹת" (א:כא), הכוונה היא ששבט ראובן סיפק לצבא בני ישראל 46 גדודים שלמים ועוד חמש פלוגות, ולא כתוב כלל מספר החיילים שהיו בשבט. הרעיון מקבל תמיכה מהעובדה שלא ספרו את כל בני השבט אלא רק את הגברים מעל גיל 20 ("מִבְּנֵי עֶשְׂרִים שָׁנָה וְעֹלָה" א:יח), שהוא הגיל המתאים להתגייס לצבא.

פירוש זה יכול להסביר גם את העובדה שמספר בני גד היה "חמישה וארבעים אלף ושש מאות וחמישים" (א:כה), דהיינו, מלבד 45 גודים ושש פלוגות הייתה גם יחידה מיוחדת של 50 איש, אולי יחידת מודיעין, קומנדו או פיקוד.

הקושי בפירוש זה הוא שגם במפקד של שבט לוי (פרק ג'), שלא היה קשור בכלל לצבא, מספר האנשים היה מספר שלם של מאות, הן במשפחת הגרשוני (7,500), הן במשפחת הקהתי (8,600), הן במשפחת מררי (6,200). גם במפקד השני של שבט לוי (פרק כ"ו), מספר האנשים היה מספר שלם של מאות (23,000), וכידוע, בני לוי לא השתתפו במלחמה. עוד כתוב שמספרים אלה אמורים בבני לוי מגיל חודש ומעלה (ג:טו). מסיבות אלו קשה לקבל את ההסבר שמדובר ביחידות צבאיות ולא במספרי אנשים. ראוי להוסיף שהסיכוי שהיה במקרה מספר שלם של מאות בכל שלוש משפחות בני לוי (מפקד ראשון) ומספר שלם של אלפים (מפקד שני) הוא סיכוי אחד מתוך מיליארד – סיכוי אפסי לחלוטין.

נראה שאפשר להסביר מספרים מפתיעים אלו בכך שאולי מדובר במספרים שאינם מוחלטים. דהיינו, בשבט ראובן היו בערך 46,500 איש. אין לתורה שום עניין לכתוב את מספרם המדויק של בני ראובן. ובהתאם לכלל "דיברה תורה בלשון בני אדם", כתוב בתורה מספר המאות שהיו בכל שבט, כמקובל בכל דיווח על אוכלוסיית עיר או שבט. לפי גישה זו אין הבדל בין המפקד של שבט לוי למפקד של שאר השבטים. גם בני משפחות שבט לוי מספרם כתוב בקירוב של מספר מאות.

פרשנות זו מקבלת משנה תוקף מהעובדה שהתורה גם מדווחת במספר שלם של מאות על מספר ההרוגים בעקבות חטאי בני ישראל במסעם במדבר. אחרי שחטאו בעבודה זרה בשיטים ("ויחל העם לזנות אל-בנות מואב... וישתחוו לאלהיהן", כה:א), כתוב: "ויהיו המתים במגפה ארבעה ועשרים אלף" (כה:ט). נראה שאין כוונת התורה שמתו בדיוק 24,000 איש, ואף לא 24,001 או 23,999. גם במרד קורח כתוב: "ויהיו המתים במגפה ארבעה עשר אלף ושבע מאות" (יז:יד). גם פה, מספר המתים כתוב בקירוב של מספר שלם של מאות. ועל מספר האנשים שהשתתפו במרד קורח כתוב: "ויקמו לפני משה ואנשים מבני-ישראל חמשים ומאתים" (טז:ב). אין כוונת התורה לציין את מספרם המדויק של המורדים, אלא את מספרם בקירוב.

לא רק בתורה אלא בתנ"ך כולו נהוג לכתוב מספרים בקירוב. במגילת אסתר כתוב: "ובשושן הבירה הרגו היהודים ואבד חמש מאות איש" (ט:ו), ושוב, "במדינות המלך נקהלו ועמד על-נפשם ונזח מאיביהם והרוג בשנאייהם חמשה ושבעים אלף" (ט:טז). נראה שאין כוונת המגילה לציין את מספר ההרוגים המדויק בשושן ואף לא בשאר המדינות. מספר ההרוגים כתוב בקירוב.

לא רק במספרי אנשים אלא גם במספרים אחרים נוקט התנ"ך בשיטת הקירוב. יש שאלה מפורסמת על אחד הכלים בארמונו של שלמה המלך – קערה גדולה הנקראת "הים של שלמה". כתוב על מידותיה שקוטרה היה עשר אמות ו-30 אמות היקפה (מל"א ז:כג). גם בזמן שלמה המלך היה ידוע שהיחס בין היקף לקוטר של עיגול אינו 1:3 אלא $3.14 (\pi =)$. לכן אם הקוטר של "הים של שלמה" היה עשר אמות, הרי היקפו הוא יותר מ-31 אמות. למה כתוב אם כן שהיקפו היה רק 30 אמות?

הרלב"ג עונה על אתר שהמספר הכתוב בספר מלכים (30 אמות) אינו מדויק אלא בקירוב, וזה לשונו: "והנה אמרו [בספר מלכים] שקו שלושים ואמה יסוב אותו סביב הוא על דרך קירוב כי ההיקף בעיגול הוא מוסיף על שלושה בשיעור בקוטר כמו שביעית הקוטר בקירוב".

למדים מכאן שהתורה אינה מדייקת במספרים על קוצו של יו"ד במקרים שאין עניין של ממש במספר המדויק, אלא נוקטת בהצגת נתונים את שיטת הקירוב: דיברה תורה בלשון בני אדם.

פרופ' נתן אביעזר
המחלקה לפיזיקה

הדף מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע